

УДК 378.2

DOI: 10.31499/2307-4914.1(23).2021.232795

ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЇЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Олійник Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4102-2014

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

Умрихіна Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-1735-1152

E-mail: roza2223@meta.ua

У статті досліджується проблема культурно-освітнього потенціалу музично-виконавської підготовки в аспекті формування професійної культури майбутніх педагогів-музикантів. У цьому контексті автори розглядають потенціал інструментально-виконавської підготовки як сукупність специфічних особливостей і функцій, реалізація яких повинна забезпечити формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. З цих позицій визначено змістовні характеристики культурно-освітнього потенціалу інструментально-виконавської діяльності та умови його реалізації в освітньому процесі педагогічного ЗВО.

Ключові слова: потенціал, культурно-освітній потенціал, інструментально-виконавська підготовка, педагогічний підхід, майбутні педагоги-музиканти, мистецтво, інструментальне виконавство.

INSTRUMENTAL AND PERFORMANCE TRAINING OF STUDENTS OF THE MUSICAL AND PEDAGOGICAL PROFILE AND ITS CULTURAL AND EDUCATIONAL POTENTIAL: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT

Oliynyk Tetyana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Instrumental Performance, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4102-2014

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

Umrykhina Oksana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Instrumental performance, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1735-1152

E-mail: roza2223@meta.ua

The article examines the problem of cultural and educational potential of music and performance training in terms of forming the professional culture of future music teachers. In this context, the authors consider the potential of instrumental and performance training as a set of specific features and functions, the implementation of which should ensure the formation of professional culture of future

teachers of music. From these positions, we defined the substantial characteristics of cultural and educational potential of instrumental and executive activity and conditions of its realization in educational process of pedagogical ZVO.

The article proves that for the fullest realization of the developing and cultural-educational potential of instrumental-performing training of students in a pedagogical institution of higher education, it is important to build an effective system of work in the right direction. The authors see the task of instrumental and performance training of future teachers of music in the education of personal attitude to works of art and to the world, other people, to himself. Thus, the process of instrumental and performing training of future music teachers, which involves the formation of professional culture, should be aimed at mastering performing skills as a way of creative embodiment of knowledge, skills and abilities; on the formation of students' humanistic orientation, value orientations; on the development of creative independence in the disclosure of musical content; to consolidate the attitude to performing activities in the classroom and gaining experience of free involvement of instrumental performance in school lessons.

Among the practical aspects of the formation of professional culture of future teachers in the field of music education, in the educational process the authors focus on the use of a range of pedagogical approaches: systemic, integrative, personal, competence and cultural, which are optimal for the formation of professional culture of future teachers. Process of instrumental and performance training.

Keywords: *potential, cultural and educational potential, instrumental and performance training, pedagogical approach, future teachers-musicians, art, instrumental performance.*

Необхідність формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва обумовлена загальною потребою освіти в інтелектуально розвинених, творчо мислячих педагогах, здатних здійснювати прогресивний вплив на духовне оновлення суспільства, на розвиток людського потенціалу, підтримку культурних традицій, на формування високих морально-естетичних ідеалів молоді. У зв'язку з цим, орієнтиром вищої музично-педагогічної освіти виступає особистість педагога-музиканта, що спрямована на духовний розвиток учнів шляхом передачі й відтворення цінностей музичної культури, продукування інноваційних ідей, а також здатна на саморозвиток та самореалізацію в обраній професійній сфері.

Аналіз сучасного стану проблеми дозволив встановити, що питання підготовки педагога-музиканта досить активно розробляються вітчизняними дослідниками. Однак професійна культура вчителя музичного мистецтва та вплив інструментально-виконавської підготовки на формування цього цілісного феномену вченими не розглядалася. Тож нижче пропонуємо розкрити потенціал інструментально-виконавської підготовки, спрямований на формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

Музично-виконавська діяльність широко досліджувалася в галузі музикознавства – з позиції створення і втілення музично-художнього задуму у виконанні (Г. Нейгауз [7], С. Савшинський [8], та ін.). Існують і різні точки зору на музично-виконавську діяльність – у залежності від мети аналізу: як аспект музично-педагогічної діяльності (Д. Юник [11] та ін.); як джерело актуалізації особистісно-творчих досягнень студентів (Т. Кремешна [6] та ін.); як вид людської діяльності, у процесі якої відбувається звукове втілення авторського нотного тексту (Л. Гусейнова [3], О. Щербініна [10] та ін.).

Проте питання освітнього потенціалу інструментально-виконавської підготовки в аспекті розвитку особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта професійної культури залишається не повністю розкритим. Разом з тим, провідні музиканти-педагоги (Г. Ципін, О. Грибкова) справедливо вказують на те, що інструментальне виконавство є базою для професійної підготовки музиканта будь-якої

спеціалізації; становлення і розвиток професійної культури педагога-музиканта неможливі без наявності педагогічно організованого музичного середовища, складовою частиною й умовою існування якого є музично-виконавська діяльність.

Метою статті є дослідження культурно-освітнього потенціалу музично-виконавської підготовки та окреслення практичних аспектів його розвитку в студентів музично-педагогічного профілю.

Слово «потенціал» походить від латинського «*potentia*» – «сила», і в найбільш загальному сенсі вживається для позначення джерел, можливостей, засобів, запасів, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі, досягнення певної мети. Також воно може вказувати на можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі. Таким чином, потенціал інструментально-виконавської підготовки будемо розглядати як сукупність специфічних особливостей і функцій, реалізація яких повинна забезпечити формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. З цих позицій важливо визначити змістовні характеристики культурно-освітнього потенціалу інструментально-виконавської діяльності та умови його реалізації в освітньому процесі педагогічного ЗВО.

Відомо, що виконавські мистецтва утворюють особливу сферу художньої діяльності, в якій матеріалізуються авторські твори, записані за допомогою певної знакової системи. До виконавських мистецтв відноситься, зокрема, діяльність музикантів, що озвучують створені композиторами твори. Музичне виконавство має художньо-творчу природу, адже ґрунтується не на механічному перекладі нотного тексту у звукову форму, а на його перевтіленні, що включає такі творчі моменти, як розкриття змісту музичної композиції, її особистісну інтерпретацію, вибір художніх засобів для втілення виконавського задуму і забезпечення духовного спілкування зі слухачами. Тому твір композитора може мати різні виконавські трактування, що об'єднують самовираження автора і виконавця. У результаті виконавської творчості між твором і його виконанням можуть виникати різні відносини – від відповідності авторському задуму до певної суперечності між ними. Тому оцінка виконавського мистецтва передбачає визначення не тільки рівня майстерності виконавця, а й міри близькості створеного ним музичного образу оригіналу.

Тому пропонуємо розглядати інструментально-виконавську діяльність студентів як процес, що розширює можливості формування їхньої професійної культури в умовах навчання в педагогічному закладі вищої освіти. Оскільки професійна культура педагога-музиканта є певною системою, що забезпечує досягнення професійних цінностей в процесі здійснення творчої діяльності особистості, звернемося до поняття «художня творчість».

Так, художня творчість, яка в широкому сенсі розуміється як творчість «за законами краси», тією чи іншою мірою притаманна всім видам продуктивної діяльності людини. У вузькому сенсі вона виражається через створення та творче виконання творів мистецтва.

Сучасне осмислення проблеми творчого розвитку музиканта виявляє поширене ототожнення понять «музика» і «музична творчість». З нашого погляду, недосконалість подібного порівняння очевидна. З одного боку, таким чином виявляється незнання наявності репродуктивних і продуктивних процесів музичної діяльності, а з іншого – вихолощується специфіка і зміст власне творчості в музиці.

Важливо зазначити, що, наприклад, навчання як процес набуття вже наявних у музичній теорії та практиці знань, умінь і навичок у своїй основі є репродуктивним, у якому творчість може виступати своєрідним мірилом якості здобутої освіти, каталізатором і показником самореалізації. Невміння виділити репродуктивне і продуктивне зумовлює неможливість вироблення та застосування доцільних педагогічних технологій, необхідних для професійного становлення музиканта. Підміна понять «музика» і «музична творчість» унеможлиблює вивчення творчості як багатогранного психофізіологічного процесу, що активізує художньо-образне мислення, естетичну свідомість і несвідоме загалом, допомагає знайти шлях до духовного вдосконалення особистості майбутнього педагога-музиканта.

Відомо, що сьогодні гостро стоїть проблема псевдотворчості, псевдомузики і квазімузикантів. Антихудожнє, низькопробне, вигадливе не тільки завдає непоправної шкоди практиці музичної освіти, але і суперечить суті творчості, її гносеологічній (пізнавальній), аксіологічній (ціннісно-орієнтованій), морально-етичній, соціально-значущій складовим. Високі зразки музичної творчості – уособлення чуттєвої щирості, емоційної глибини, творчої праці, одкровення душі, які наповнюються загально-людськими цінностями. Адже творити – це означає й любити, бути щирим.

Отже, інструментальне виконавство, як одне з видів художньої творчості, виступає найважливішим засобом формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва як способу їхньої творчої самореалізації.

Задля підтвердження цієї тези звернемося до аналізу функцій мистецтва, різновидом якого є інструментальне виконавство. За основу для визначення функцій інструментально-виконавської діяльності, що мають значення для формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, візьмемо класифікацію Ю. Борева. Відповідно до цієї класифікації, сутнісними функціями мистецтва є естетична, гедоністична, компенсаторна. Естетична функція мистецтва полягає в тому, що воно формує художні смаки, здібності і потреби людини; ціннісно орієнтує людину у світі; пробуджує творчий дух особистості. Гедоністична функція полягає в здатності мистецтва приносити людині естетичну насолоду, джерелом якої є майстерність художника, гармонійна єдність досконалої художньої форми й змісту, свобода творчого вираження, радість співтворчості. Компенсаторна функція виступає самостійною формою гедоністичної і спрямована на підтримку внутрішньої гармонії людини. До складу неспецифічних («дублерських») функцій відносяться суспільно-перетворювальна, пізнавально-евристична, художньо-концептуальна, функція передбачення, комунікативна, інформаційна, виховна [2].

Завдання інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва також полягають у вихованні особистісного ставлення як до творів мистецтва, так і до світу, інших людей, до самого себе. Таким чином, процес інструментально-виконавської підготовки майбутніх педагогів-музикантів, який передбачає формування професійної культури, повинен спрямовуватися на опанування виконавської майстерності як способу творчого втілення знань, умінь і навичок; на формування у студентів гуманістичного спрямування, ціннісних орієнтацій; на розвиток творчої самостійності в розкритті музичного змісту; на закріплення установки на виконавську діяльність на занятті та набуття досвіду вільного залучення інструментального виконавства на шкільних уроках.

Оновлення цілей професійної підготовки випускника музично-педагогічного профілю актуалізує проблему відновлення традиційних для інструментально-виконавського навчання форм і методів роботи зі студентами, які відповідали б особливостям їхньої майбутньої професійної діяльності, що синтезує музично-виконавські та педагогічні аспекти, сприяє розвитку професійної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Розглянемо один з важливих практичних аспектів формування професійної культури майбутніх педагогів у галузі музичної освіти: використання у навчально-виховному процесі певного кола педагогічних підходів. Термін «підхід до навчання» нині не має однозначного тлумачення. Це поняття може виступати світоглядною категорією, яка відбиває соціальні установки суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості. Також воно може вказувати на глобальну і системну організацію освітнього процесу, що включає всі його компоненти і перш за все самих суб'єктів педагогічної взаємодії. Останнє з наведених трактувань оберемо опорним, виходячи з чого, оптимальними щодо формування професійної культури майбутніх педагогів-музикантів у процесі інструментально-виконавської підготовки будуть *системний, інтегративний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний і культурологічний* підходи.

Як вважає Г. Серіков, усі педагогічні явища повинні розглядатися як певна освітня система [9]. Тож підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в частині інструментально-виконавських дисциплін має здійснюватись системно, з урахуванням необхідності розвитку їхнього культурного потенціалу. При наявності певної множинності трактувань поняття «педагогічна система» (Т. Ільїна, Н. Кузьміна, Г. Серіков, Т. Шамова та ін.) на особливу увагу заслуговує визначення, запропоноване В. Беспалько: «Під педагогічною системою ми розуміємо певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів, процесів, необхідних для створення організованого і цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості» [1, с. 6]. Таким чином, системний підхід дозволяє встановити внутрішні і зовнішні зв'язки модельованого процесу, де зміст детерміновано заданою метою, а досягнення заданого результату пов'язано зі створюваними умовами.

Використання *інтегративного підходу* обумовлено необхідністю відображення в педагогічному процесі особливостей професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва. Його реалізація передбачає взаємозв'язок навчально-виконавської, навчально-педагогічної, творчої діяльності в єдиному процесі інструментально-виконавської підготовки, що відкриває широкі можливості для формування у студентів ряду професійно важливих якостей. Зокрема, такий підхід повинен забезпечити усвідомлення студентами значущості опанування інструментально-виконавських навичок як необхідних елементів професійної культури педагога-музиканта. Використання при цьому різних форм діяльності має сприяти розвитку в них інтеграційних умінь і навичок – конструктивних (логічне вибудовування уроку музичного мистецтва в єдності організаторської та інструментально-виконавської діяльності), інформаційних (уміння використовувати різні інформаційні ресурси при здійсненні педагогічної інструментально-виконавської діяльності), комунікативних (здійснення педагогічної взаємодії з використанням інструментально-виконавських навичок).

Особистісно-діяльнісний підхід розглядаємо як суб'єктно-орієнтовану організацію педагогічної взаємодії й управління навчальною діяльністю студентів при вирішенні

ними спеціально організованих навчальних завдань різної складності й проблематики (І. Зимня, А. Маркова, І. Якиманська та ін.). Велика міра суб'єктивності, що притаманна виконавській діяльності як художньо-творчій, а також вимога наявності природних задатків і розвитку спеціальних здібностей для її виконання є підставою для розуміння того, що формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментально-виконавської підготовки не може вестися поза завданнями розвитку особистості. Тому вирішальним при виборі цього підходу є те, що він передбачає «...створення умов розвитку гармонійної, морально досконалої, соціально активної, професійно компетентної особистості, що прагне до постійного саморозвитку» [4, с. 250]. Таким чином, формування професійної культури у студентів-музикантів тісно пов'язане з їхнім індивідуальним професійно-особистісним розвитком від певного рівня інструментально-виконавської підготовки до високого ступеня професійної культури. Позначена траєкторія процесу передбачає таку його організацію, при якій предметний зміст інструментально-виконавських дисциплін усвідомлювався б студентами одночасно як професійна й особистісна цінності (музика як засіб розвитку особистості учня і власного духовного збагачення, як можливість професійної творчості, пізнання світу і себе в ньому, як засіб художнього спілкування і самовираження), у зв'язку з чим процес навчання набував би для них особистісного сенсу.

Вибір *компетентнісного підходу* обумовлюється необхідністю узгодженості навчального процесу з сучасними освітніми вимогами. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що «головний результат освіти – це не окремі знання, вміння і навички, а здатність і готовність людини до ефективної та продуктивної діяльності в різних соціально значущих ситуаціях. У зв'язку з цим ... домінуючим є уявлення не просто про “нарощування обсягу” знань, а про набуття різнобічного досвіду діяльності» [5]. Продовжуючи цю думку, зазначимо, що одним з основних аспектів будь-якої діяльності є вміння прогнозувати результат виконуваних дій. Ось чому при реалізації компетентнісного підходу в педагогічній освіті необхідно не тільки сформувати еталонні зразки педагогічної праці, а й розвинути пошукову активність студентів. Таким чином, проектуючи процес формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва на основі інструментально-виконавської підготовки, мається на увазі подолання її вузькоспеціальної орієнтації на користь розвитку навичок широкого діапазону дій, які забезпечили б студентам у подальшому успішне виконання багатовекторної професійної діяльності, що інтегрує загальнокультурні, психолого-педагогічні, музикознавчі та музично виконавські аспекти.

З позицій *культурологічного підходу*, освіта – це культурний процес, який здійснюється в культуровідповідному освітньому середовищі і спрямований на засвоєння учнями соціального (культурного) досвіду, що включає знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісних відносин. Не можна не помітити, що досвід, набутий людиною під час навчання, є точкою перетину компетентнісного і культурологічного підходів [5]. Однак якщо компетентнісний підхід націлений на опанування студентами певних компетенцій як основи дій у різних професійних ситуаціях, то культурологічний має на увазі розвиток усіх сутнісних сил людини, що утворюють структуру, яка включає здібності до певного виду діяльності, знання, навички та вміння, необхідні для її виконання, спрямованість особистості на

цю діяльність. Таким чином, реалізація культурологічного підходу відбувається шляхом організації культуровідповідності освітнього середовища, що сприяє формуванню професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва на основі інструментально-виконавської підготовки.

Вивчення особливостей практичного навчання фахівців музично-педагогічного профілю свідчить про те, що процес освоєння студентами інструментального виконавства мало чим відрізняється від підготовки виконавців-професіоналів, хіба що об'ємом репертуару та ступенем його складності. Професійно-педагогічна спрямованість інструментально-виконавської підготовки проявляється в кращому разі в ознайомленні з п'єсами з хрестоматій, призначених для використання на уроках музичного мистецтва. При такому підході далеко не повністю реалізується культурно-освітній потенціал інструментально-виконавської підготовки як фактора професійного та особистісного розвитку майбутнього педагога-музиканта, здатного до творчої самореалізації у різних галузях професійної діяльності – педагогічній, культурно-просвітницькій, дослідницькій, проектній.

Таким чином, для найбільш повної реалізації розвивального і культурно-освітнього потенціалу інструментально-виконавської підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти важливо вибудувати ефективну систему роботи в потрібному напрямі. Задля цього, професійну культуру майбутніх учителів музичного мистецтва необхідно формувати як динамічну індивідуально-особистісну систему, що виконує ціннісно-орієнтаційну, нормативну, інформаційну, адаптивну, акмеологічну, творчу функції на основі системного, інтегративного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного та культурологічного підходів, у результаті чого відбувається розвиток особистості як самого педагога, так і його учнів.

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Подальшого дослідження потребують питання формування та розвитку мотивації майбутніх педагогів-музикантів до опанування професійної культури, дослідження закордонного досвіду формування досліджуваного цілісного феномену в студентів музично-педагогічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.
2. Боров Ю. В. Эстетика. Москва: Русь-Олимп: АСТ: Астрель, 2005. 829 с.
3. Гусейнова Л. В. Инструментально-виконавська творчість як засіб професійної підготовки педагога музиканта. *Наукові записки Ніжинського педагогічного університету ім. Миколи Гоголя: Серія Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2002. № 1. С. 103–105.
4. Зимняя И. А. Личностно-деятельностный подход как основа организации образовательного процесса. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. Кн. 1. С. 244–252.
5. Иванова Е. О. Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим: веб-сайт. URL: <http://webcashe.googlecontent.com> (дата звернення: 03.12.2020)
6. Кремешна Т. І. Педагогічна само ефективність майбутніх учителів музики: дис. канд. пед. наук 13.00.04. Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2008. 250 с.
7. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Москва: «Музыка», 1988. 240 с.
8. Савшинский С. Пианист и его работа. Ленинград: Сов. композитор, 1961. 271 с.
9. Сериков Г. Н. Образование: аспекты системного отражения : монография. Курган: Изд-во «Зауралье», 1997. 464 с.

10. Щербініна О. М. Еволюція науково-методичних підходів у системі фортепіанного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2017. Вип. 22 (1). С. 50–55.
11. Юник Д. Психологічні механізми сприймання авторського нотного тексту музичного твору виконавцями-інтерпретаторами. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2018. Вип. 123. С. 17–29.

REFERENCES

1. Bepal'ko, V. P. (1989). Slagayemye pedagogicheskoy tekhnologi [Components of pedagogical technology]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
2. Borev, Yu. V. (2005). Estetika [Aesthetics]. Moscow: Rus-Olympus: AST: Astrel [in Russian].
3. Huseynova, L. V. (2002). Instrumental'no-vykonavs'ka tvorchist' yak zasib profesiyanoi pidhotovky pedahoha muzykanta [Instrumental and performing art as a means of professional training of a musician teacher]. *Naukovi zapysky Nizhyns'koho pedahohichnoho universytetu im. Mykoly Hoholya: Seriya Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes of Nizhyn Pedagogical University. Mykola Gogol: A Series of Psychological and Pedagogical Sciences], 1, 103–105* [in Ukrainian].
4. Zimnyaya, I. A. (2001). Lichnostno-deyatel'nostnyy podkhod kak osnova organizatsii obrazovatel'nogo protsessa [Personality-activity approach as the basis for the organization of the educational process]. Moscow: Research Center for the Problems of the Quality of Training of Specialists [in Russian].
5. Ivanova, Ye. O. Kompetentnostnyy podkhod v sootnoshenii so znaniyevo-oriyentirovannym i kul'turologicheskim [Competence-based approach in relation to knowledge-oriented and culturological]: Web site. Retrieved from: <http://webcashe.googlecontent.com> [in Russian].
6. Kremeshna, T. I. (2008). Pedahohichna samo efektyvnist' maybutnikh uchyteliv muzyky [Pedagogical self-efficacy of future music teachers]. (PhD dissertation, Odesa) [in Ukrainian].
7. Neygauz, G. G. (1988). Ob iskusstve fortepiannoy igry [On the art of piano playing]. Moscow: Music [in Russian].
8. Savshinskiy, S. (1961). Pianist i yego rabota [The pianist and his work]. Leningrad: Sov. Composer [in Russian].
9. Serikov, G. N. (1997). Obrazovaniye: aspekty sistemnogo otrazheniya [Education: aspects of systemic reflection]. Kurgan: Publishing house "Zaural'ye" [in Russian].
10. Shcherbinina, O. M. (2017). Evolyutsiya naukovykh metodichnykh pidkhodiv u systemi fortepiannoho navchannya [Evolution of scientific and methodological approaches in the system of piano teaching]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 14: Teoriya i metodyka mystets'koyi osvity [Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov. Series 14: Theory and methods of art education], 22(1), 50–55* [in Ukrainian].
11. Yunyk, D. (2018). Psykholohichni mekhanizmy spryumannya avtors'koho notnoho tekstu muzychnoho tvoruvykonavtsyamy-interpretatoramy [Psychological mechanisms of perception of the author's musical text of a musical work by performers-interpreters]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi muzychnoyi akademiyi Ukrainy imeni P. I. Chaykovsk'koho [Scientific Bulletin of the PI Tchaikovsky National Academy of Music of Ukraine], 123, 17–29* [in Ukrainian].